

WPLYW WYBRANYCH CZYNNIKÓW NA KONDYCJĘ FINANSOWĄ INDYWIDUALNYCH GOSPODARSTW ROLNYCH NA PRZYKŁADZIE WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO

Piotr Bórawski

Katedra Agrobiznesu i Ekonomii Środowiska,
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Wstęp

Dostosowanie się gospodarstw rolnych do funkcjonowania w gospodarce rynkowej uwarunkowane jest m.in. poznaniem przez rolników zasad ich działania w otoczeniu ekonomicznym. Wprowadzenie mechanizmu rynkowego do gospodarki coraz mocniej odbija się na sytuacji produkcyjnej i finansowej gospodarstw rolnych [KOWALCZYK 1991]. Dla wielu rolników istotny problem stanowi znalezienie odpowiedzi na pytanie, jak prowadzić gospodarstwo rolne by umocnić jego kondycję ekonomiczną. W praktyce chodzi tu o wykorzystanie wszystkich możliwych narzędzi wspomagających zarządzanie gospodarstwem rolnym [KOZUCH 1997].

Gospodarka rynkowa wymusza na podmiotach gospodarczych uzyskiwania coraz lepszych wyników, m.in. poprzez racjonalne wykorzystanie posiadanych zasobów ludzkich, naturalnych oraz kapitałowych. Wykorzystanie istniejących w gospodarstwie zasobów jest bardzo ważne, wpływa bowiem na wielkość i opłacalność produkcji, wydajność pracy ludzkiej oraz zwiększa produktywność i wyniki ekonomiczne.

Indywidualne gospodarstwa rolne zasługują na szczególną uwagę, gdyż stanowią w Polsce dominującą formę gospodarowania w rolnictwie. Stanowią one 99,7% wszystkich gospodarstw rolnych i zajmują obszar 84,5% użytków rolnych. Wytwarzają one 90,1% produkcji globalnej, 94,3% produkcji końcowej netto i 92,9% produkcji towarowej netto rolnictwa [KAPUSTA 2003]. Obecnie w gospodarstwach rolnych w Polsce dokonuje się szereg istotnych zmian. Mianowicie zmniejsza się liczba gospodarstw, natomiast wzrasta powierzchnia użytków rolnych na której gospodarują, a tym samym zwiększa się przeciętna powierzchnia gospodarstwa. Autor podkreśla, że są one wyraźnie zróżnicowane pod względem zasobów czynników produkcji, kierunków i wielkości produkcji, nakładów oraz efektywności.

Celem badań było poznanie wpływu wybranych czynników produkcji na wskaźniki kondycji ekonomicznej w gospodarstwach rolniczych w województwie podlaskim. W badaniach uwzględniono następujące czynniki: liczbę krów, wskaź-

niki bonitacji gleb, powierzchnię gospodarstwa, liczbę osób w gospodarstwie oraz środki obrotowe i środki trwałe.

Materiały i metody

Powszechny spis rolny z 2002 r. wykazał, że w województwie podlaskim było 120 055 gospodarstw, w tym 96 102 gospodarstwa prowadziło działalność wyłącznie rolniczą (80% wszystkich gospodarstw). Z tych gospodarstw wybrano do badań 100 w sposób celowy. Badania przeprowadzono w drugiej połowie 2002 roku.

Podstawą do zakwalifikowania danego gospodarstwa było:

- posiadanie przynajmniej jednego ciągnika oraz zestawu podstawowych maszyn do produkcji rolnej,
- osiąganie wyników produkcyjnych oraz dochodów zapewniających utrzymanie całej rodziny.

Z każdego z 16 powiatów województwa podlaskiego wybrano około 6–7 gospodarstw rolnych, które spełniały wyżej wymienione kryteria. W badaniach zastosowano metodę sondażu diagnostycznego z wykorzystaniem kwestionariusza wywiadu, który zawierał pytania dotyczące powierzchni gospodarstwa, struktury zasiewów i użytków rolnych, nakładów, kosztów oraz uzyskiwanych dochodów. W badaniach założono, że zostanie zbadany wpływ głównych czynników produkcji: ziemi, kapitału i pracy na uzyskiwane dochody i produkcję rolniczą. Z trzech czynników produkcji największe znaczenie odgrywała ziemia.

Wielkość produkcji towarowej, jak i proporcje między jej składnikami w badanych gospodarstwach były bardzo zróżnicowane. W badaniach szczególnie ważna wydaje się zależność od dominującej gałęzi produkcji prowadzonych w gospodarstwie. Przy wyodrębnianiu grup gospodarstw został dokonany ich podział w ramach kierunków produkcji. Zebrany materiał opracowany został z uwzględnieniem podziału badanej zbiorowości na cztery grupy gospodarstw, wydzielone na podstawie struktury produkcji towarowej [WOJCIASZEK 1967]:

- 48 gospodarstw jednokierunkowe (w których udział jednej głównej gałęzi wynosił ponad 40% wartości produkcji, a pozostałych mniej niż po 30%);
- 30 gospodarstw dwukierunkowych (w których dwie gałęzie osiągały więcej niż po 30% produkcji, a pozostałe mniej niż po 30%);
- 12 gospodarstw wielostronnych z wyróżniającą się gałęzią główną (udział tej gałęzi zamyka się w granicach 30–40%, a pozostałych wynosi mniej niż po 30%);
- 10 gospodarstw wielostronnych (w których wszystkie gałęzie dają mniej niż 30% produkcji).

W analizie zebranych materiałów i uzyskanych wyników badań posłużono się metodą statystyki opisowej, tabelarycznej i matematycznej. Wykorzystano także elementy analizy poziomej (porównanie między grupami gospodarstw).

Przy wykorzystaniu programu komputerowego Statistica PL dokonano analizy statystycznej dla cech mierzalnych. Posłużono się równaniem regresji wielorakiej, w którym zmiennymi opisywanymi (zależnymi) były: produkcja końcowa (y_1), produkcja towarowa (y_2), produkcja czysta (y_3), dochód rolniczy (y_4), dochód osobisty (y_5). Natomiast zmiennymi opisującymi (niezależnymi) były: liczba krów (x_1),

liczba osób (x_2), wskaźnik bonitacji gleb (x_3), powierzchnia gospodarstwa (x_4), środki obrotowe (x_5) oraz środki trwałe (x_6). Na podstawie równania regresji obliczono siłę zależności (współczynnik regresji wielorakiej) między zmiennymi opisywanymi (zależnymi) a zmiennymi opisującymi (niezależnymi). Otrzymane wyniki analiz zebrano w tabeli zawierającej współczynniki korelacji liniowej między badanymi cechami oraz równanie regresji wielorakiej z uwzględnieniem rodzajów gospodarstw. Do oceny współczynnika korelacji użyto testu t-Studenta. Oceny istotności dokonano na poziomie 0,05.

Wyniki i dyskusja

Pierwszym analizowanym czynnikiem produkcji była ziemia. Wskaźnik bonitacji użytków rolnych wahał się od 0,36 w gospodarstwach wielostronnych z gałęzią główną do 0,47 dla gospodarstw jednokierunkowych przy średniej w Polsce 0,80.

Następnym analizowanym czynnikiem produkcji była praca, która jest związana z ludźmi, ich umiejętnościami i doświadczeniami. Również i w tym przypadku analizowana zmienna kształtowała się podobnie do ziemi przybierając wartości najniższe (4,42) w przypadku gospodarstw wielostronnych z gałęzią główną, a największe (6,12) w gospodarstwach jednokierunkowych. Objęte badaniami gospodarstwa dostosowały zasoby siły roboczej do potrzeb technologicznych, wynikających także z intensywności organizacji. Wysoki udział ludności rolniczej w objętych badaniami gospodarstwach powoduje niższą wydajność pracy. Wraz ze wzrostem liczby osób w rodzinie zwiększała się powierzchnia gospodarstwa. Najwyższą średnią powierzchnię użytków rolnych (UR) zanotowano w gospodarstwach jednokierunkowych, później dwukierunkowych, wielostronnych z gałęzią główną i wielostronnych.

Rzeczowe zasoby w postaci maszyn, narzędzi, przy pomocy których człowiek wytwarza produkty uwzględniono w środkach trwałych. Natomiast przedmioty, surowce, paliwa, które służą do wyprodukowania danego dobra reprezentowały środki obrotowe. Pod względem średniej wartości środków trwałych i obrotowych dominowały gospodarstwa jednokierunkowe, dwukierunkowe, później wielostronne i wielostronne z gałęzią główną.

Analiza porównawcza objętych badaniami gospodarstw rolnych wskazuje, że w roku 2002 największą średnią liczbę krów posiadały gospodarstwa jednokierunkowe, później dwukierunkowe, wielostronne z gałęzią główną i wielostronne (tab. 1).

Analizując jak kształtował się poziom poszczególnych cech dotyczących produkcji i dochodów można dojść do wniosku, że zależą one od typu gospodarstwa.

Analiza produktywności czynników produkcji wykazała również duże zróżnicowanie gospodarstw. Produktywność ziemi wyrażona produkcją końcową była najwyższa w gospodarstwach jednokierunkowych, a najmniejszy jej poziom odnotowano w gospodarstwach wielostronnych.

Produkcja towarowa brutto jest to ilość sprzedanych produktów w danym roku, niezależnie od tego, czy wytworzone były w tym, czy w poprzednich latach. Gospodarstwo może zwiększać produkcję towarową, nie zwiększając produkcji końcowej, przez zmniejszenie stada podstawowego zwierząt albo sprzedaż zapasów produkcyjnych. W roku 2002 wartość produkcji towarowej była największa

w gospodarstwach jednokierunkowych, dwukierunkowych i wielostronnych. Natomiast produkcja czysta wykazała podobne tendencje zmian wartości średnich jak produkcja towarowa.

Tabela 1; Table 1

Poziom cech wpływających na kondycję finansową gospodarstw rolniczych
The level of variables affecting economic situation of the farms

Typy gospodarstw Type of farm	Cechy Traits	Liczba krów Number of cows	Liczba osób Number of people	Wskaźnik bonitacji Land clas- sification factor	Powier- zchnia Aver- age (ha)	Środki obroto- we Cur- rent assets	Środ- ki trwałe Fixed assets
Jednokierunkowe One-directional	M	19,48	6,12	0,46	27,62	213,6	924,3
	S	14,17	8,53	0,22	15,66	153,2	599,5
Dwukierunkowe Two-directional	M	10,62	5,81	0,46	19,59	136,1	816,4
	S	5,51	1,45	0,22	7,77	62,3	445,8
Wielostronne z gałęzią główną Multidirectional with main branch	M	8,92	4,42	0,36	18,45	100,2	625,2
	S	4,27	0,79	0,21	6,05	47,3	433,2
Wielostronne Multidirectional farms	M	8,70	4,60	0,44	15,13	114,2	727,6
	S	4,85	1,50	0,19	5,57	124,8	396,9

M- średnia; mean

S - odchylenie standardowe; standard deviation

Źródło: obliczenia własne (dane ze 100 gospodarstw); Source: own studies (data from 100 farms)

Indywidualne gospodarstwa rolne mają specyficzną formę dochodu: dochód ogólny i dochód rolniczy. Dochód ogólny gospodarstwa składa się z produkcji czystej powiększonej o inne dochody gospodarstwa, w skład których wchodzi: dochody związane z działalnością poza produkcyjną rolniczą, odszkodowania, subwencje oraz dochody spoza gospodarstwa. Dla obliczenia dochodu rolniczego punktem wyjścia jest wartość produkcji czystej, od której odejmuje się świadczenia finansowe gospodarstwa na rzecz państwa i osób trzecich, a więc: podatki, ubezpieczenia, składki emerytalne, czynsze dzierżawne, odsetki, opłatę pracowników najemnych. W objętych badaniami gospodarstwach wartość dochodu rolniczego wahała się od 1,74 na 1 ha UR w gospodarstwach wielostronnych do 4,10 w gospodarstwach jednokierunkowych (tab. 2).

Dochód rolniczy wraz z innymi dochodami gospodarstwa stanowi dochód osobisty rodziny rolniczej, który jest źródłem finansowania spożycia i akumulacji. Dochód osobisty to część dochodu wytworzonego przez rolnika w gospodarstwie rolnym i pochodząca spoza gospodarstwa, przeznaczona wyłącznie na zaspokojenie potrzeb osobistych. Składa się więc z części dochodu rolniczego pozostałej po zaspokojeniu potrzeb akumulacji w gospodarstwie i z dochodów spoza rolnictwa. W przypadku dochodu osobistego najkorzystniej wypadły gospodarstwa jednokierunkowe, dwukierunkowe, trochę gorzej wielostronne. Bardziej interesującym problemem było zbadanie łącznego wpływu czynników opisujących na wskaźniki kondycji gospodarstwa. W tym celu posłużono się metodą analizy korelacji i regresji wielokrotnej. Za zmienne zależne przyjmowano kolejno poszczególne wskaź-

niki kondycji gospodarstw. Zbiorem zmiennych niezależnych były czynniki opisujące badane gospodarstwa.

Tabela 2; Table 2

Poziom zmiennych określających kondycję finansową gospodarstw rolniczych
The level of variables determining financial condition of farms

Typy gospodarstw Type of farms	Cechy Traits	Produk- cja towarowa Market produc- tion	Produk- cja końcowa Final produc- tion	Produk- cja czysta Net produc- tion	Dochód rolniczy Agricul- tural income	Dochód osobisty Personal income
Jednokierunkowe One-directional	M	5,514	5,691	4,717	4,103	3,026
	S	4,137	4,081	3,231	2,753	2,099
Dwukierunkowe Two-directional	M	4,053	4,176	3,882	3,339	3,000
	S	1,847	1,881	1,817	1,933	1,906
Wielostronne z gałęzią główną Multidirectional with main branch	M	2,992	3,164	2,258	1,782	2,812
	S	1,606	1,655	1,018	0,823	4,413
Wielostronne Multidirectional	M	2,962	3,062	2,207	1,740	1,67
	S	1,575	1,595	1,296	1,377	1,455

M – średnia; mean

S – odchylenie standardowe; standard deviation

Źródło: obliczenia własne (dane ze 100 gospodarstw); Source: own studies (data from 100 farms)

Produkcja końcowa brutto przedstawia wielkość produkcji, która może opuścić gospodarstwo rolne. W przeciwieństwie do produkcji globalnej nie obejmuje tej części produkcji rolniczej, która została zużyta w przedsiębiorstwie jako surowiec do dalszej produkcji [KISIEL 1999]. Produkcja ta stanowi zatem końcowy efekt działalności gospodarstwa. Już na wstępie analizy zawartych w tabeli 3 informacji zauważono, że łączny wpływ zmiennych opisujących na produkcję końcową był istotny ($p < 0,05$) tylko dla gospodarstw jednokierunkowych i dwukierunkowych. Czynniki opisujące nie tworzyły grupy zmiennych wpływających istotnie w przypadku obu typów gospodarstw wielostronnych ($p > 0,05$).

Wzrost liczby krów o 1 sztukę spowodował (przy założeniu niezmienności pozostałych cech) wzrost produkcji końcowej o 141 złotych na 1 ha UR w roku 2002. Dla gospodarstw dwukierunkowych wzrost liczby krów o 1 sztukę spowodował wzrost produkcji końcowej o 178 złotych na 1 ha UR. Dla gospodarstw wielostronnych z gałęzią główną nie odnotowano dodatniego wpływu wzrostu liczby krów na produkcję towarową. Praca w tych gospodarstwach nie zapewnia osobom zatrudnionym odpowiedniego poziomu życia, zgodnego z ich oczekiwaniami i porównywalnego z pracą poza rolnictwem.

W roku 2002 wzrost wartości majątku o 1 tysiąc złotych (przy założeniu niezmienności pozostałych cech) powodował wzrost poziomu produkcji końcowej o 4 złote na 1 ha UR dla gospodarstw jednokierunkowych i o 3 złote na 1 ha UR dla gospodarstw dwukierunkowych.

W przypadku produkcji towarowej łączny wpływ czynników produkcji był istotny tylko w gospodarstwach dwukierunkowych. Wzrost liczby krów o 1 sztukę spowodował (przy założeniu niezmienności pozostałych cech) wzrost produkcji towarowej o 185 złotych na 1 ha UR.

Tabela 3; Table 3

Wpływ wybranych czynników na wyniki ekonomiczne badanych gospodarstw
The impact of chosen factors on farms' economic results

Równanie regresji $y = x_0 + x_1y_1 + x_2y_2 + x_3y_3 + x_4y_4 + x_5y_5$ Regression equation $y = x_0 + x_1y_1 + x_2y_2 + x_3y_3 + x_4y_4 + x_5y_5$							
Grupy gospodarstw Type of farms	Liczba krów Number of cows x_1	Liczba osób Number of people x_2	Wskaźnik bonitacji Land classification factor x_3	Powierzchnia Average x_4	Środki obrotowe Current assets x_5	Środki trwałe Fixed assets x_6	Poziom istotności Significance level p
$y =$ produkcja końcowa - y_1 ; final production							
Jednokierunkowe; One-directional	0,141	0,055	2,590	-0,220	-0,077	0,004	0,001
Dwukierunkowe; Two-directional	0,178	0,368	2,850	-0,087	1,082	0,003	0,001
Wielostronne z gałęzią główną Multidirectional with main branch	0,089	-0,354	1,381	-0,198	0,038	0,000	0,399
Wielostronne; Multidirectional	0,012	0,189	0,692	-0,180	0,194	0,000	0,070
$y =$ produkcja towarowa - y_2 ; market production							
Jednokierunkowe; One-directional	0,139	0,045	2,902	-0,224	-0,075	0,004	0,900
Dwukierunkowe; Two-directional	0,185	0,385	2,829	-0,094	0,924	0,003	0,000
Wielostronne z gałęzią główną Multidirectional with main branch	0,075	-0,540	1,769	-0,190	0,038	0,000	0,353
Wielostronne; Multidirectional	0,011	0,203	0,573	-0,192	0,192	0,000	0,078
$y =$ produkcja czysta - y_3 ; net production							
Jednokierunkowe; One-directional	0,169	0,065	0,617	-0,170	0,290	0,000	0,000
Dwukierunkowe; Two-directional	0,094	0,439	0,785	-0,105	1,371	0,002	0,069
Wielostronne z gałęzią główną Multidirectional with main branch	0,035	-0,388	-0,590	-0,081	0,000	0,000	0,467
Wielostronne; Multidirectional	0,067	0,272	0,447	-0,347	-0,243	0,001	0,354
$y =$ dochód rolniczy - y_4 ; agricultural income							
Jednokierunkowe; One-directional	0,144	-0,017	1,406	-0,137	-0,295	0,000	0,000
Dwukierunkowe; Two-directional	0,113	0,397	0,585	-0,080	1,134	0,001	0,099
Wielostronne z gałęzią główną Multidirectional with main branch	-0,028	-0,151	-0,791	0,034	-0,180	0,000	0,838
Wielostronne; Multidirectional	0,134	0,222	-0,068	-0,355	-0,295	0,000	0,508
$y =$ dochód osobisty - y_5 ; personal income							
Jednokierunkowe; One-directional	0,098	0,020	1,701	-0,090	-0,200	0,000	0,007
Dwukierunkowe; Two-directional	0,073	0,406	-0,572	-0,098	0,907	0,000	0,222
Wielostronne z gałęzią główną Multidirectional with main branch	0,213	0,000	-0,323	-3,495	0,036	0,000	0,276
Wielostronne; Multidirectional	0,141	0,243	-0,243	-0,373	0,398	0,000	0,511

Istotność współczynników korelacji weryfikowano testem t-Studenta. Ocena istotności $p = 0,05$

The importance of correlation was verified by t-students test. Importance estimation $p = 0.05$

Źródło: badania własne (dane ze 100 gospodarstw); Source: own survey (data from 100 farms)

Wzrost wartości majątku trwałego o 1 tysiąc złotych (przy założeniu niezmienności cech) spowodował w 2002 roku wzrost poziomu produkcji towarowej o 3 złote na 1 ha UR dla gospodarstw dwukierunkowych. W gospodarstwach wielostronnych i wielostronnych z gałęzią główną nastąpiło natomiast pogorszenie nawożenia organicznego na skutek zmniejszenia pogłowia zwierząt gospodarskich, a w konsekwencji zmniejszenie poziomu produkcji towarowej.

Kolejną kategorią produkcji, pomniejszoną wobec produkcji końcowej o wartość nakładów surowców z zakupu jest produkcja czysta. Łączny wpływ zmiennych opisujących na produkcję czystą był istotny ($p < 0,05$) tylko w przypadku gospodarstw jednokierunkowych.

Wzrost liczby krów o 1 sztukę powodował (przy założeniu niezmienności pozostałych czynników) wzrost produkcji czystej o 169 złotych na 1 ha UR w roku 2002 dla gospodarstw jednokierunkowych. W przypadku pozostałych typów gospodarstw zaobserwowano zmniejszenie poziomu produkcji czystej, co spowodowane było zmniejszeniem zużycia środków produkcji wywołanego wzrostem ich cen.

Łączny wpływ zmiennych opisujących na dochód rolniczy był istotny ($p < 0,05$) tylko w przypadku gospodarstw jednokierunkowych. W przypadku pozostałych grup gospodarstw czynniki opisujące nie wpływały istotnie na poziom dochodu rolniczego. Wzrost liczby krów o 1 sztukę spowodował (przy niezmienności pozostałych cech) wzrost dochodu rolniczego o 144 złote na 1 ha UR.

W gospodarstwach wielostronnych z gałęzią główną i wielostronnych zaobserwowano znacznie niższy poziom dochodów rolniczych w porównaniu do gospodarstw jednokierunkowych i dwukierunkowych. Niskie dochody rolnicze rolnicy i ich członkowie rodzin w objętych badaniami gospodarstwach przyjęli za sygnał mobilizujący do poszukiwania dochodów pozarolniczych. Główną przyczyną takiej sytuacji były niekorzystne zmiany cen dla rolnictwa. W związku z tym posiadane czynniki produkcji w gospodarstwie nie wpływały istotnie na poziom wyników ekonomicznych.

Łączny wpływ zmiennych opisujących na dochód osobisty był istotny ($p < 0,05$) tylko w przypadku gospodarstw jednokierunkowych. Wzrost liczby krów o 1 sztukę (przy założeniu niezmienności pozostałych cech) spowodował w roku 2002 w przypadku gospodarstw jednokierunkowych wzrost poziomu dochodu osobistego o 98 złotych na 1 ha UR.

W przypadku gospodarstw wielostronnych z gałęzią główną i wielostronnych czynniki opisujące nie wpływały istotnie na poziom dochodu osobistego. W objętych badaniami gospodarstwach nastąpił wzrost przychodów pieniężnych pozarolniczych, wśród których główną rolę odgrywały przychody ze źródeł niezarobkowych (renty i emerytury). Niski poziom dochodu osobistego świadczy o niewystarczających dochodach rolników w gospodarstwach wielostronnych z gałęzią główną i wielostronnych. Niedobory pieniężne były pokrywane z oszczędności lub kredytów. Prowadzi to do zadłużania się gospodarstw, co w przypadku przedłużenia się recesji w rolnictwie może być bardzo niebezpieczne.

Podsumowanie i wnioski

Z przeprowadzonych badań dotyczących wpływu czynników produkcji na kondycję finansową gospodarstw rolnych wynika, że sytuacja ta była zróżnicowana we wszystkich typach gospodarstw.

Uzyskane, w trakcie prowadzenia badań wyniki pozwoliły na sformułowanie następujących wniosków:

- Gospodarstwa jednokierunkowe cechują się największą liczbą ludności zamieszkujących w gospodarstwie, są obszarowo największe oraz uzyskują najwyższe wskaźniki produktywności czynników produkcji. Przeciwnością tych gospodarstw są gospodarstwa wielokierunkowe z gałęzią główną oraz wielokierunkowe, które są obszarowo mniejsze, posiadają słabsze gleby oraz uzyskują niskie wyniki ekonomiczne. Brak środków pieniężnych uniemożliwia rozwój tych gospodarstw oraz podejmowanie inwestycji.
- Istnieje współzależność między środkami trwałymi, a wynikami ekonomicznymi gospodarstw. Lepsze wyposażenie w środki trwałe sprzyjało osiągnięciu wyższego poziomu produkcji i dochodów zarówno z całego gospodarstwa, jak i w przeliczeniu na jednostkę powierzchni, co dowodzi, że struktura kapitału trwałego była właściwa. Analiza związków między wyposażeniem gospodarstw w środki trwałe, a wynikami ekonomicznymi wskazuje, że istnieją granice zwiększenia wyposażenia gospodarstw w środki trwałe. Łączny wpływ środków trwałych okazał się istotny tylko w przypadku gospodarstw jednokierunkowych.
- Objęte badaniami gospodarstwa charakteryzował stosunkowo wysoki potencjał produkcyjny i korzystne wyniki produkcyjno-ekonomiczne. Są to gospodarstwa ekonomicznie silniejsze od przeciętnych gospodarstw rolniczych w województwie podlaskim, dlatego uzyskane wyniki nie są reprezentatywne dla ogółu gospodarstw rolniczych. Odzwierciedlają one jednak tendencje i kształtowanie się relacji między czynnikami produkcji a wynikami ekonomicznymi.

Literatura

- KAPUSTA F. 2003. *Teoria agrobiznesu*. Wyd. AE Wrocław: 195 ss.
- KISIEL R. 1999. *Ekonomika produkcji rolniczej*. Wyd. ART Olsztyn: 278 ss.
- KOWALCZYK S. 1991. *Rolnictwo, rozwój – struktura*. Wyd. Spółdzielcze, Warszawa: 259 ss.
- KOZUCH A. 1997. *Analiza finansowa gospodarstwa rodzinnego*. Wyd. Centrum Doradztwa i Edukacji w Rolnictwie, Poznań: 82–94.
- WOJTASZEK Z. 1967. *Kryteria i mierniki klasyfikacji gospodarstw indywidualnych według kierunków i stopni wielostronności produkcji*. Wyd. Roczn. Nauk Roln. Ser. G 78: 48–64.

Słowa kluczowe: gospodarstwo rolne, wyniki ekonomiczne, wskaźniki bonitacji gleb, liczba zatrudnionych, powierzchnia gospodarstwa, środki obrotowe, środki trwałe

Streszczenie

Poznano wpływ wybranych czynników produkcji na kondycję ekonomiczną gospodarstw rolniczych. Objęte badaniami gospodarstwa powinny przebudować

strukturę wewnętrzną i zwiększyć wykorzystanie posiadanych czynników produkcji. Szczególnie zależność ta uwidoczniła się w obu typach gospodarstw wielostronnych. Przewyciężenie istniejących trudności w badanych gospodarstwach zależy od ich zasobów naturalnych, potencjału gospodarczego oraz tworzonych koncepcji. Najlepsze wyniki ekonomiczne osiągnęły gospodarstwa jednokierunkowe. Badane gospodarstwa różniły się pod względem osiągniętych wyników ekonomicznych.

IMPACT OF SELECTED FACTORS ON FINANCIAL SITUATION OF THE FARMS ON AN EXAMPLE OF PODLASKIE PROVINCE

Piotr Bórawski

Department of Agribusiness and Environmental Economy,
University of Warmia and Mazury, Olsztyn

Key words: farm, economic results, land quality factor, number of employees, farm average, current assets, fixed assets

Summary

The aim of study was to recognize the production factors affecting economic condition of the farms. Surveyed farms should reconstruct their internal structure and intensity the utilization of production factors. This relation was particularly appeared in both types of multidirectional farms. Overcoming of existing problems depends on resources farms depends on their natural resources, economic potential and assumed conceptions. Best economic results were achieved by one-directional farms. Surveyed farms were differentiated in respect of obtained economic results.

Dr inż. **Piotr Bórawski**
Katedra Agrobiznesu i Ekonomii Środowiska
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski
Plac Łódzki 2
10-957 OLSZTYN
e-mail: pboraw@moskit.uwm.edu.pl